

Zapis o prvom poznatom kirurgu- pavlinu u Crikvenici

Jurdana, Stanko; Uremović, Vladimir

Source / Izvornik: **Medicina, 1972, 9, 95 - 101**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:563564>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of
Medicine - FMRI Repository](#)

Iz naše medicinske prošlosti

Medicina: 9:99, 1972.

ZAPIS O PRVOM POZNATOM KIRURGU-PAVLINU U CRIKVENICI

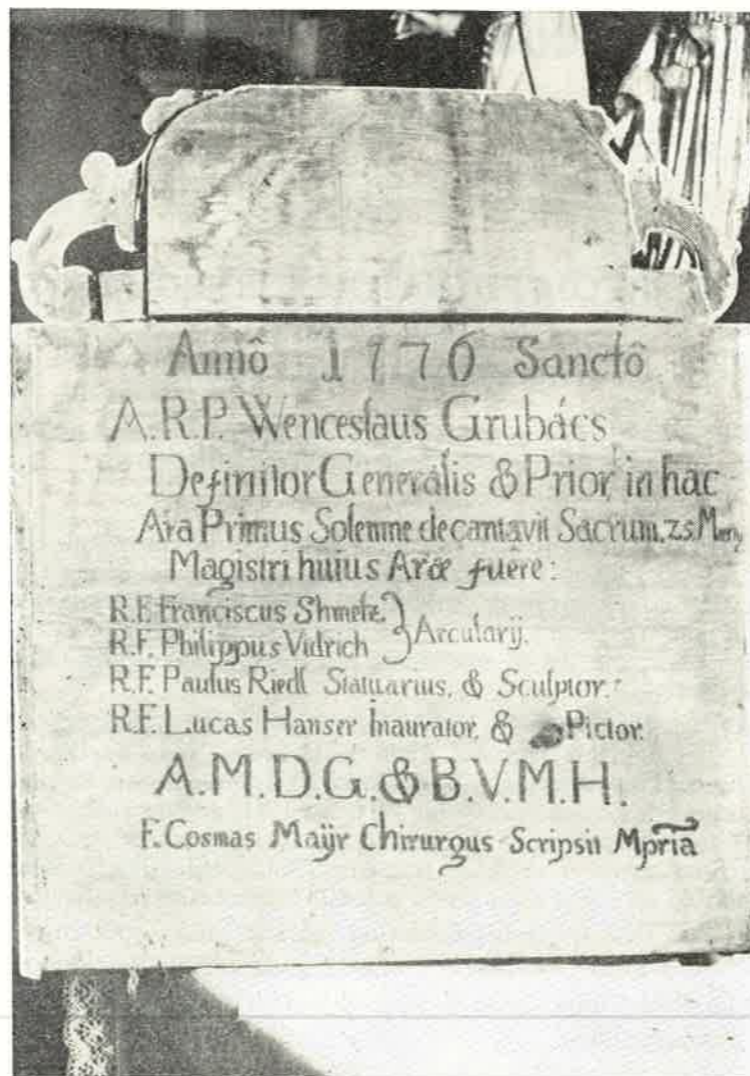
Dr STANKO JURDANA i dr VLADIMIR UREMOVIC

*Iz Thalassotherapije Crikvenica i Klinike za ženske bolesti i porodništvo
(Opća bolnica »Braća dr Sobol«) Rijeka*

Osim velikih gradova i većih naselja u kojima je po muzejima, galerijama i knjižnicama sakupljeno i svakome dostupno mnogo povijesnog i umjetničkog blaga, što su ga stvarali umjetnici i znanstvenici tijekom stoljeća, i mnoga naša manja mjesta kriju također interesantne i važne podatke iz prošlosti. Mnogo toga nije još ni otkriveno, a i mnogo otkrivenog ostalo je do danas neobjavljeno.

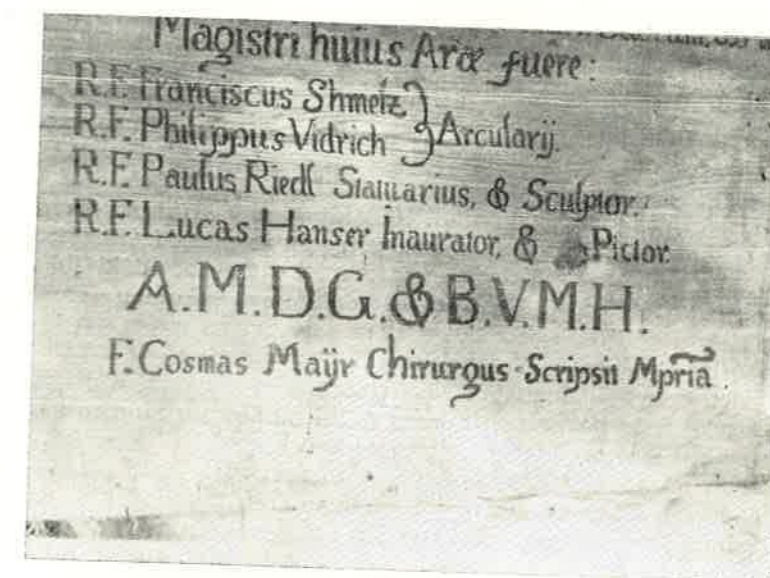
Tako je u arhivu župe B. D. Marije u Crikvenici nađen vrlo zanimljiv dokument o medicinsko-kirurškoj djelatnosti Svetog reda pavlina koji je u Crikvenici imao svoj samostan (5, 6). Pokojni župnik Anton Rigoni (8) obvezno je vodio arhiv župne crkve od 1914. do 1941. godine (Liber memorabilium) i sredio neke povijesne dokumente. Među sačuvanim podacima važno mjesto zauzima zapis o velikom požaru 1776. u obližnjem starom gradu Kotoru. Tada su se žitelji toga grada sklonili u priobalno naselje Crikvenicu. Osim te prisilne selidbe starosjedilaca na morsku obalu, spominje se da je Crikvenica već u to vrijeme imala svoga kirurga. Župnik je taj podatak otkrio prilikom renoviranja Crkve B. D. Marije, i to s unutrašnje strane tabernakula na glavnom oltaru.

Idući tim tragom, te prema informaciji akad. kipara prof. Zvonka Cara, uspjeli smo privolom današnjeg župnika g. Vlade Sušića, nakon nekoliko pokušaja, rastaviti taj tabernakul. Doista smo s njegove stražnje strane, odvojivši ga od podloge, pronašli slijedeći zapis: Annô 1776 Sanctô A.R.P.Wenceslaus Grubács Difenitor Generalis et Prior, in hac Ara Primus Solemne decantavit Sacrum.ZS.Martij — Magistri huius Arae fuêre: R.F.Franciscus Schmelz R.F.Philippus Vidrich) Arcularij. R.F.Paulus Riedl Statuarius, et Sculptor. R.F.Lucas Hanser Inaurator, et Pictor. A.M.D.G. et B.V.M.H. — F. Cosmas Mayr Chirurgus Scripsit Mpria

Slika 1. Zapis s tabernakula glavnog oltara Crkve B. D. Marije u Crikvenici

U zapisu se prema tome navodi da je prior samostana Wenceslaus Grubács 1776. god. prvi služio na tom oltaru svećanu misu, Franciscus Schmelz i Philippus Vidrich izradili kovčeg, Paulus Riedl kipove i rezbarije a Lucas Hanser pozlaćenje i slike. Na kraju zapisa je navedeno da je brat Cosmas Majr Chirurgus vlastitom rukom napisao taj dokument. Rigoni također spominje da su pavlini, red kojem su svi imenovani pripadali, bili vrlo obrazovani, ali i praktični i poslovni ljudi, s vrsnim majstorima među njima, a da

Slika 2.

je kirurg pružao svoju pomoć i znanje i okolnom stanovništvu. Kako je pavlin Kuzma Majer uza svoj potpis dodao i titulu »Chirurgus«, moramo nešto pobliže reći i o kirurzima onog vremena i o redu pavlina.

Tijekom srednjega vijeka svjetovni komunalni liječnici dijelili su se u dvije oštro odijeljene skupine: fizike i kirurge. (3, 4). *Fizici* (medici physici, doktori medicine) bili su učeni ljudi, uglavnom s fakultetskom naobrazbom, stečenom na medicinskim školama Evrope. Oni su imali veliko teorijsko znanje, ali bez iskustva u liječenju operativnim metodama, te su se pretežno bavili internom medicinom. *Kirurzi* su imali nižu stručnu naobrazbu, slabo poznavali latinski i stručnu literaturu, ali su imali veliko praktično iskustvo. Oni su svoju vještinu stjecali naukovanjem, poput drugih zanatlija, i udruživali su se u cehove. Njihovo zanimanje često je bilo vezano sa zvanjem brijača, koji su se isto tako bavili liječenjem, osobito puštanjem krvi i vađenjem zubiju. Znanje im se prenosilo više usmenom predajom nego knjigama, kojima su se opet više služili na medicinskim fakultetima i u samostanima. U Francuskoj su kirurge dijelili u dvije skupine pa su se nazivali »kirurzi s dugim haljetkom« ili pravi kirurzi, te »kirurzi s kratkim haljetkom« ili brijači—kirurzi. (9).

Te razlike su se dugo zadržale zbog velike razlike u teorijskoj naobrazbi, te su fizici imali pravo kontrolirati rad kirurga—zanatlija—ranarnika, zatim brijača, babica, ljekarni i bolnica. U habsburškim zemljama su u doba Marije Terezije i Josipa II ti odnosi regulirani jedinstvenim zakonskim propisima i proklamirani u »Generale normativum in re sanitatis« (1770. g.), te u »Regni protomedicus« (1786. g.), gdje je potpuno regulirana zdravstvena služba u Carevini kao i stručna sprema pojedinih vrsta zdravstvenih radnika. Istom

tada su kirurzi počeli stjecati ravnopravnost s ostalim granama medicinske djelatnosti, jer je uvedeno polaganje stručnih ispita za kirurge na nekom od sveučilišta kako bi dokazali svoju stručnu spremu (2).

Pavlini, redovnici pustinjaci, nosili su bijele haljine, te ih je narod nazivao »bijelim fratrima«. Red pavlina dobio je ime po svom zaštitniku Sv. Pavlu Tivljaninu, pustinjaku u egipatskoj Tebi. Kod nas se javljaju već u prvoj polovici XIII stoljeća, pa sve do abolicije reda g. 1786. Njihovi glavni samostani bili su Remete i Lepoglava s podružnicom u dvorcu Olimje, gdje je trebao biti utemeljen prirodoslovni, medicinski i farmaceutski fakultet. U Senjsko-modruškoj biskupiji imali su samostan Sv. Nikole u Gvozdu kraj Modruša, a nakon nadiranja Turaka u Liku sele prema moru, pa imaju Sv. Spas u Glubotini kod Senja, na Ospi kraj Novog Vinodolskog i u Crikvenici, te tri u Istri. U crkvi su se uvijek služili narodnim jezikom, a pisali su glagoljicom. Članovi reda pavlina su mnogo radili na širenju kulture i znanosti, a u narodu su bili vrlo popularni i cijenjeni kao liječnici i ljekarnici, premda o njihovu radu na zdravstvenom području imamo vrlo malo pisanih izvještaja (1). Međutim, kako su u svojim samostanima držali škole, držani su pravim narodnim svećenicima, kao i franjevci u Bosni. Tu su školovani mnogi đaci iz okolice, kao npr. u Crikvenici naš najveći minijaturist Julije Juraj Klović (5).

Teško je reći kakva je bila liječnička i ljekarnička sprema pojedinih samostanskih kirurga i ljekarnika. Najvjerojatnije su mnogi to izučili kao zanat kod kojeg starijeg i dobro izvježbanog samostanskog kirurga-ranarnika ili ljekarnika, kao što je bio slučaj i u njihovih kolega toga vremena. Mnogo su naučili i od naroda kome su pomagali. Bilo je to često pučko liječenje temeljeno na dugogodišnjem iskustvu. Bavili su se vađenjem zubiju, puštanjem krvi, kirurgijom-ranarstvom, namještanjem uganutih zglobova i kostoloma, vidanjem rana. Svi su znali dosta savjeta o bolestima (1). Kasnije je bilo i takvih koji su svoje nauke završili na kojem od liječničkih učilišta Evrope.

Kirurzi-ranarnici su obično bili braća laici, a ne svećenici, jer je svećenicima već papa Honorije III god. 1227. zabranio bavljenje operacijama, budući da prema crkvenom koncilu u Toursu »ecclesia abhorret a sanguine« (crkva zazire od krvi). Oni pak svećenici koji su dobili dopuštenje da liječe bolesnike, dobivali su ga uz klauzulu »abseque incisione et adustione«, tj. bez rezanja i paljenja. Liječenje je kasnije bilo dopušteno i klericima, ako su škole izučili prije stupanja u samostan (2). Crkvene vlasti dopuštale su klericima i laicima liječenje i izvan samostana, ako se radilo o siromasima, prijateljima i dobročiniteljima, i općenito u slučaju velike potrebe, npr. nesreće ili epidemije. U tim slučajevima mogli su dobivati lijekove iz samostanske ljekarne, uz odobrenje poglavara samostana.

Javna liječnička djelatnost redovnika pobudila je zavist svjetovnih liječnika, pa se već javljaju i prve afere o nadrlječništvu. Na zahtjev svjetovnih kirurga carica Marija Terezija je 2. X 1758. zabranila samostanskim ranarnicima liječenje izvan samostana, ali se ta zabrana slabo poštovala, jer su oni bili omiljeni u narodu. Reformom zdravstva g. 1763. Marija Terezija je zabranila crkvenim redovima i držanje ljekarni (1).

Još treba spomenuti da je među kirurzima i ljekarnicima tada bilo mnogo njemačkih imena, što se može protumačiti time što su mnogi svećenici Nijemci došli u naše krajeve polovicom 18. stoljeća, pošto su bili protjerani iz Bavorske. To je uočljivo i iz našeg zapisa o crikveničkim pavlinima, kao i iz popisa duhovne i svjetovne braće u Lepoglavi i Olimju.

1786. godine car Josip II je iznenada ukinuo red pavlina, kao što je to lijepo opisao i August Šenoa u svojoj povjestici »Fratarska oporuka«. No, mnogi su redovnici ostali kao liječnici i ljekarnici i dalje u narodu ili u javnoj službi. Imovina pavlina je nakon raspuštanja reda pripala Mađarskom komornom arhivu. Odande su spisi premješteni u Zagrebački zemaljski arhiv, gdje su se nalazili od 1850. do 1885. godine, kada ih je ban Khuen Heldervary, uz ostale hrvatske spise, donesene iz Budimpešte, opet izručio Mađarima (7). Tek nakon drugog svjetskog rata (1958. g.), ti su spisi vraćeni i pohranjeni u Državnom arhivu SR Hrvatske u Zagrebu.

Držali smo potrebnim iznijeti ovo malo dragocjeno otkriće o pioniru zdravstva na području Crikvenice. U ovom slučaju radilo se o pavlinu bratu laiku Kuzmi Majeru, koji je vršio djelatnost kirurga-ranarnika, bez medicinske fakultetske naobrazbe, i to u samostanu i izvan njega. O njemu za sada nemamo nikakvih drugih podataka, osim da je vlastitom rukom napisao zapis na stražnjoj strani tabernakula u mjesnoj župnoj crkvi. Bilo bi vrlo interesantno istražiti ostavštinu pavlina iz crikveničkog samostana, koja čeka na obradbu.

SAŽETAK

Autori opisuju jedan zapis pronađen na glavnom oltaru Župne crkve B. D. Marije u Crikvenici u kojem se spominje prvi poznati zdravstveni radnik još iz godine 1776. Radi se o svećeniku laiku iz reda pavlina, bratu Cosmas Mayr-u kirurgu. Duhovnim ocima nije bilo dopušteno da se bave krvlju. Autori nadalje daju podjelu tadašnjih zdravstvenih radnika na liječnike i kirurge, te opisuju razlike među njima. Konačno prikazuju red pavlina kao popularnih svećenika i njihove zasluge na polju nauke, odgoja i zdravstva. Naglašavaju potrebu da se dalje istraži njihova pisana ostavština koja se nalazi u Republičkom državnom arhivu u Zagrebu.

SUMMARY

RECORDS ON THE FIRST KNOWN SURGEON — A PRIEST FROM ST. PAUL'S ORDER FROM CRIKVENICA

S. Jurdana, V. Uremović

The authors describe a record discovered on the main altar of the Parish church of Saint Mary in Crikvenica, where the first known physician was mentioned, as far back as 1776. He was a layman from St. Paul's Order, brother Cosmas Mayr (Kuzma Majer), a surgeon. The priests were not allowed

to work with blood. The authors further give the division of physicians of that time in doctors and surgeons, and describe the differences between them. Finally they show the priests of St. Paul's Order as very popular, with all their merits in science, education and health. They point out the necessity of further investigation of their written legate, which is in the custody of the Republic State Archive in Zagreb.

Thalassotherapy, Crikvenica, and Dept. of Gynecology and Obstetrics, General Hospital »Braća dr Sobol«, Rijeka

RIASSUNTO

UNO SCRITTO SUL PRIMO FAMOSO CHIRURGO PAOLINO A CRIKVENICA

S. Jurdana, V. Uremović

Gli autori descrivono uno scritto, ritrovato nell'altar maggiore della Chiesa parrocchiale della B.V. Maria a Crikvenica, nel quale si cita il primo sanitario conosciuto, dell'anno 1776. Si tratta del sacerdote laico dell'ordine dei paolini, il fratello Cosmas Mayr (Kuzma Majer). Gli autori inoltre riportano la divisione dei sanitari di allora in medici e chirurghi e ne descrivono le differenze. Infine illustrano l'ordine dei paolini, sacerdoti molto popolari, ed i loro meriti nel campo della scienza, dell'educazione e della sanità. Accentuano la necessità di ricercare i loro scritti che si trovano negli Archivi di stato della Repubblica a Zagabria.

*Dalla Talassoterapia di Crikvenica, e dalla Clinica Ginecologica ed Ostetrica della Facoltà di Medicina di Rijeka
(Ospedale Generale »Braća dr Sobol« di Rijeka)*

LITERATURA

1. *Bazala, V.*: Uloga crkvenih redova u medicini i farmaciji kod Hrvata, Bogoslovska smotra, 38:240, 1968. — 2. *Glesinger, L.*: Povijest kirurgije u Hrvatskoj do sredine XIX stoljeća, Acta chir.iug. 14:121, 1967. — 3. *Grmek, M. D.*: O stručnoj naobrazbi liječnika u Hrvatskoj do početka XVIII stoljeća, Lij. vjes., 90:1221, 1968. — 4. *Grmek, M. D.*: Povijest medicine, u Medic. encikl.

Leksik. zavoda, VIII sv: 206, 1963. — 5. *Jurdana, S. i Uremović, V.*: Ličnosti koje su utjecale na razvoj Crikvenice u zdravstvenom smjeru, Acta historica med. pharm. vet., 8:77, 1968. sv. 1—2. — 6. *Jurdana, S. i Uremović, V.*: Povijesni pregled razvitka zdravstva u Crikvenici, Medicina 6:245, 1969. — 7. *Laszowski, E.*: Gorski kotar i Vinodol, Mat. hrv.: Zagreb, 1923. — 8. *Rigoni, A.*: u: Liber memorabilium Župe B. D. Marije u Crikvenici (1914—1941). — 9. *Serčer, A.*: Kirurgija, u Medic. encikl. Leksik. zavoda, sv. V:580, 1961.

*Autori: Dr Stanko Jurdana, Crikvenica, Pavla Radića 33
Dr Vladimir Uremović, Rijeka, Proleterskih brigada 14*